PAPP KINGA*

„JÓL MEGHALÁSNAK MESTERSÉGE”.
EGY ISMERETLEN 17. SZÁZADI HALOTTI BESZÉD
TARPAI SZILÁGYI ANDRÁSTÓL

Kulcsszavak: *puritanizmus, halotti beszéd, ars moriendi, ars in Deo vivere, Tarpai Szilágyi András*

Tanulmányom középpontjában egy olyan halotti beszéd áll, amelynek létezéséről, úgy tűnik, nem tud a szakirodalom, nem szerepel sem az RMK, sem az RMNY tételei között, más ismert példányáról mindezidáig nincs tudomásom.

A szöveg szerzője Tarpai Szilágyi András, 1623-ban vagy 1624-ben született Tarpán, református lelkész, tanár, író. Tarpai Debrecenben kezdte tanulmányait,¹ 1649-ben Utrechtben, majd 1651-ben Leidenben tanult, időközben pedig Franekerben² is megfordult.³ Pénzes Tiborc arról is beszámol, hogy Hentes Mihállyal és Enyedi Sámuellel lehetett kapcsolatban külföldi tanulmányútja során.⁴ Hazatérve 1653-ban a váradi kollégium logika tanára volt,⁵ 1654-ben bihari lelképásztor,⁶ majd 1655-től ismét Váradon tanárkodik.⁷ Ezt követően 1658-ban Sárospatakon, majd 1659–1668 között Ungváron lelkészkedett, ahol Komjáthy szerint „a megyei prot. hivatalnokokból erős prezbiteriumot szervezve, tekintélyt és közbecsülést vívott ki egyháza részére”,⁸ Ungváron esperes is lett. Pénzes szerint „itt kapcsolódott be az ellenreformáció elleni küzdelembe”,⁹ végül pedig élete végén 1669-től 1676-ig Fogarason volt pap.¹⁰ Erről az időszakról több adat maradt fenn Rétyi Péter naplójában.¹¹

* PAPP Kinga (1983), PhD, irodalomtörténész, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kutatóintézetének tudományos munkatársa. E-mail: kinguspapp@yahoo.com.

- 1 BOROVSKY Samu: *Tiszántúli ev. ref. papok. 1597–1697*. Athaeneum, Bp., 1898. 131; PÉNZES Tiborc Szabolcs: „*Valakik szikrának szárnya alatt vadnak...*” *Várad és a puritanizmus II. Rákóczi György fejedelemsége idején*. Partium, Nagyvárad, 2014. 117.
- 2 Itt Coccejusnál újszövetségi exegetikából disputált kétszer (RMK III. 1808, 1809). Vö. PÉNZES: *i. m.* 117.
- 3 BOZZAY Réka–LADÁNYI Sándor: *Magyarországi diákok holland egyetemeken. 1595–1918*. ELTE Levéltára, Bp., 2007.
- 4 PÉNZES: *i. m.* 117.
- 5 Uo.
- 6 BOROVSKY: *i. m.* 638.
- 7 Pénzes a tanárkodáshoz való visszatérését a bibliakiadással kapcsolja össze. Vö. PÉNZES: *i. m.* 118.
- 8 KOMJÁTHY Gábor: *Adalékok az ungvári ev. ref. egyház történetéhez*. Székely Illés Könyvnyomdája, Ungvár, 1902. 12.
- 9 PÉNZES: *i. m.* 119.
- 10 HERPEI János: *Tarpai Sz. András = Uő: Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. II. Apáczai és kortársai*. Bp.–Szeged, 1966. 83–87; LUFFY Katalin: *Tarpai Szilágyi András = Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*. XI. Szerk. TAMÁS Zsuzsanna. Balassi, Bp., 2011. 386–387.
- 11 *Rétyi Péter naplója*. Kiad. Maria URȘUȚIU. Kriterion, Buk.–Kvár, 1983.

Fennmaradt művei közül a *Pápasták kerengője* című 1661-ben megjelent hitvitázó írása,¹² a *Libellus repudiū et divortii christianii* c. 1667-es magyar nyelvű textusa a házasságról és válásról,¹³ valamint a Fogarason 1675-ben kiadott *Szegények prókátora*¹⁴ ismertek. Ezenkívül feltételezik róla, hogy váradi tanárkollégáival, Szatmári Baka Péterrel és Enyedi Sámuellel együtt meghatározó szerepe lehetett Petrus Ramus dialektikája 1653-as váradi kiadásában,¹⁵ melyhez csatolva Amesius öt rövidebb munkája is megjelent.¹⁶ Szintén Enyedi Sámuellel rendezte sajtó alá Pápai Borsati Ferenc *Metamorphosisát* Rákóczi Zsigmond haláláról.¹⁷

Tarpai Szilágyi Andrást nemrég fedezte fel ismét a szakirodalom a puritán etika és kegyességgyakorlás képviselőjeként, két művét adták ki újra.¹⁸

A HALOTTI BESZÉD

A tanulmányban bemutatni kívánt mű címlapján ez áll: *Jól meg halásnak Mestersége, mely a néhai Nemzetes és vitézlő, a tiszta igaz vallásban és a kegyes életnek gyakorlásában buzgo már megélemedett idejű Moktsai Balas uramnak meg hidegedett testének el-temettetésének alkalmazosságával Prédikáltatott a Kis-Kaposi Templumban, 1659. esztendőben, az első holnapban Tarpaj Szilágyi András által. Mostan pedig azon boldog emlékezetű jámbornak haeresének jó akarattyából kibocsáttatott Cassan, nyomtatta Tüersch David, 1668. Esztend.*

Egy 8 levél terjedelmű, nyolcadrétű nyomtatványról van szó, amelyet egy bőrkötésű kolligátumba kötöttek be kilenc 18. századi halotti beszéd után tizediknek, és a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium Teleki Domokos Dokumentációs Könyvtárában található.¹⁹

A beszéd a kolligátum többi részétől teljesen különáll, papírja is más. A kötet gerincére a halottak neve van bevésve (Udvarhelyi Mihály, Szatmári Mihály, Kenesei István, Moktsai Balas Urok Prédikáció), valamint a G.R.E. monogram. Amiből arra lehet következtetni, hogy a kolligátum Ráday Eszter tulajdonában volt, aki a könyvtár egyik alapító adományozójának, Teleki Domokosnak volt a dédanyja.

Ráday Eszter könyvtárát Csikós Júlia rekonstruálta egy, a Teleki Tékában található leltár alapján, melyet kiegészített a Székely Mikó Kollégiumban található kötetekkel is, köztük ezzel a kolligátummal is, azonban a Tarpai által írt tizedik halotti beszédet nem említi tanul-

12 RMK I. 981; RMNY 3006.

13 RMK I. 1062; RMNY 3388.

14 RMK I. 1079a.

15 RMK II 799; RMNY 2507.

16 BARTÓK István: „Sokkal magyarabbul szólhatnánk és írhatnánk”. Irodalmi gondolkodás Magyarországon 1630–1700 között. Akadémiai, Bp., 1989. 89; HEREPEI: i. m. 84.

17 RMK I. 914.

18 TARPAI SZILÁGYI András: *Szegények prókátora, avagy Az adás, vétés, kölcsönözés és usora felől való igazgatás, mely bizonyos kérdésekben és arra való feleletekben befoglaltatott, és az Isten népének épületire kibocsáttatott.* S.a.r. HORVÁTH Csaba Péter–PÉNZES Tiborc Szabolcs. KRE Puritanizmuskutató Intézet–Fekete Sas, Bp., 2010; TARPAI SZILÁGYI András: *Könyvecske a házasság és válás keresztyéni módjáról.* KRE Puritanizmuskutató Intézet–Fekete Sas, Bp., 2012.

19 Jelzete 6282.

mányában.²⁰ Összeírásából kiderül, hogy ma a könyvtár tulajdonában nyolc olyan halotti beszédet tartalmazó kolligátum van, amelyek Ráday Eszter tulajdonában lehettek, ezekben főként 18. századi beszéd van, kivéve Tarpai szövegét.²¹ Arról, hogy miként került ez a halotti beszéd a kolligátumba vagy Ráday Eszter könyvtárába, egyelőre nem sikerült többet megtudnom, talán férje vagy a Teleki család által kerülhetett hozzá. Azt mindenképp meg kell említeni, hogy a szöveg címlapján, a dedikáció után és záróoldalon is az M.N.SZ. monogram olvasható, ez talán Szatmárnémeti Mihályra utalhat, de erről eddig nem sikerült többet kiderítenem.

A halotti beszéd címlapjáról már kiderül, hogy egy 1659-ben elhangzott beszéd 1668-as kiadásáról van szó. A szöveget a kassai városi nyomdában nyomtatták, ahol 1665–1668 között tevékenykedett Johann David Tüsch nyomdász.²² A szövegben használt nyomdai díszek, iniciálék közül sok még Tüsch elődje, Schulz idejéből van, és megegyeznek azokkal, amelyek a *Régi magyarországi nyomdák betűi és díszei*²³ c. kötet katalógusában találhatók.²⁴

Tarpai, amint életrajzából is kiderül, a beszéd elhangzásának és megjelenésének időszakában volt Ungváron lelkész, ahol ekkor dúltak az ellenreformáció csatái.²⁵ A halott Mokcsay Balázs Ung vármegyei táblabíró. A Mokcsay famíliát Nagy Iván a vármegye törzsökös nemesi családjaként mutatja be.²⁶ A családról Komjáthy Gábortól megtudjuk, hogy a református egyház támasza a Horváth, Pongrácz, Ubrisi családokkal egyetemben, melynek tagjai megvédték az egyházat Esterházy Mária (Homonnai Drugeth János özvegye) túlkapásaival szemben.²⁷

A gyászbeszéd szövege ajánlással kezdődik, amelyből – ahogy azt már megszoktuk a korabeli szövegekben²⁸ – a mű megírásának körülményeiről, céljáról, támogatójáról tudhatunk meg adatokat. Tarpai művét a halott fiának, Mokcsay Jánosnak, Ung vármegye ülnökének címezte, (ez a Mokcsay János később Ung vármegye alispánja lett), akit az eklézsia dajkájának és az igaz religió fautorának titulál a szerző a megszólításban.²⁹ Ez talán azzal is magyarázható, hogy a Homonnai Drugethek rekatolizációja folytán a református eklézsia patrónus nélkül

20 CSIKÓS Júlia: *Adalékok Ráday Eszter könyvtárának rekonstrukciójához*. Acta Siculica 2012–2013. 470.

21 Uo. 469–470.

22 PAVERCSIK Ilona: *A Schultzs-nyomda és a városi nyomda Kassán (1623–1700)* = BÁNFI Szilvia–PAVERCSIK Ilona–PERGER Péter–V. ECSEDI Judit: *A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei, XVII. század. 2. Kelet-magyarországi és erdélyi nyomdák. Lőcse, Kassa. Tanulmányok és katalógus*. Balassi–Országos Széchényi Könyvtár, Bp., 2014 (a továbbiakban BÁNFI–PAVERCSIK–PERGER–V. ECSEDI: *A régi magyarországi nyomdák betűi*). 45–51.

23 BÁNFI–PAVERCSIK–PERGER–V. ECSEDI: *A régi magyarországi nyomdák betűi*.

24 Uo. IV/8 (628), IV/19 (629), VI/2 (434), VI/12 (637) stb.

25 KOMJÁTHY: i. m. 12.

26 NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal*. VII. Ráth Mór, Pest, 1860. 538.

27 KOMJÁTHY: i. m. 12.

28 VÖ. BARTÓK: i. m. 254–270; GÁBOR Csilla: *Religió és retorika. Tanulmányok a középkori, reneszánsz és barokk irodalomról*. Komp-Press, Kvár, 2002. 189–205; LUFFY Katalin, „Romlás építőjének fognak nevezettni”. *Prédikátori szerepek és alkalmi beszédek az Erdélyi Fejedelemség válsága idején*. Debreceni Egyetemi, Debrecen, 2015. 161.

29 „Nemes Vngvármegyének edgyik Assessorának, az Isten Ecclesiájának hűséges Dajkájának az igaz Religionnak erős Fautorának, nekem jó akaró Uramnak. It e’ világon hoszszan, kegyes és jó életet, a’

maradt, ezt a szerepet vették át többek között a Mokcsayak is, és ekkor hívták meg lelkésznek Tarpait, hogy erősítse soraikat.³⁰

A dedikációban Szent Ambrusnak a halálos ágya körül állókhoz szóló szavait idézi (Szent Ágoston nyomán): „*Non sic vixi ut me pudeat inter vos vivere: sed nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus*”³¹ majd megismétli magyarul „nem úgy éltem hogy tovább élni szégyenleném, meg-halni sem félek, mert jó Urunk vagyon” ezzel mintegy előrevetíti az étellel és a halállal szembeni attitűdjét, megteremtve azt a erkölcsi, teológiai keretet, amelybe beszédét pozicionálja, mégpedig a puritán életvitel és kegyességgyakorlás előírásai közé.

A kilenc évvel korábban elhangzott prédikáció kinyomtatásának okát is fölfedi a szerző az ajánlásban, magyarázata egyrészt az ifjú apja iránti hálája, másrészt a halott példaként állítása az élők elé, melyet követve békességes meghalásban részesülnek.³² A dedikáció végén pedig arra kéri az ifjút, hogy apja példáját kövesse: „édes nemzetünkben való eklézsiánknak, és valásunknak elő mozdítására való azon szent igyekezettel s annak elkövetésével meg álgya, mellyel kegyelmed boldogult apja gerjedezet, hogy it jól élvén, jó meg-halást érjen ha minek utána a' jó vénségben napjaival megelégedik”³³

Mint látható, szerzőnk már a dedikációban kifejti a címválasztást, miszerint a jó halál feltétele a jó élet, és kijelöli beszédének a célját is, azaz a közösséget és a patrónust kívánja tanítani szövegével, megmutatni nekik a jó halálhoz vezető utat. Tarpai ezzel mintegy utat mutat az élőknek, a puritán életvezetési könyvekhez hasonlóan meghatározza a helyes, a jó életvitelt, amely a jó halálnak a kulcsa, és amint az ajánlás végéből kiderül: a jó élethez hozzátartozik a vallás és az eklézsia támogatása is. Mindez összecseng William Perkins jó életéről és jó haláláról szóló tanításaival.³⁴

Szövege egy alkalmi beszéd, de akárcsak kortársai beszéde, nemcsak arra szolgál, hogy megemlékezzen egy személyről, eseményről, hanem tanítani kívánja a jelenlevőket, olvasókat.

Tarpai a beszéd elé a Teremtés könyvéből választott ígét „És a te Atyáidhoz mégy békességben, el temettettel jóvenségben”³⁵ – melyek az Úrnak Ábrahámhoz címzett szavai. A tanításban ezeket magyarázza prédikátorunk, figyelve arra, hogy a Biblia tanításait a hétköznapiokba is bevezesse.

halálban minden békességet, a' halál után boldogságot kívánok” TARPAI SZILÁGYI András: *Jól meghalásnak mestersége* Kassa, 1668. A1v.

30 *Magyar Református Egyház Javainak Tára. A Kárpátaljai Református Egyház. IV. Ungi Egyházmegye.* Szerk. V. KÜLLÖS Imre–P. SZALAY Emőke. Bp., 2001. 217.

31 TARPAI: *i. m.* A1v.

32 A jó halál átélése felekezeten és évszázadokon átívelő kérdés, a katolikusokat és protestáns felekezetűeket a középkortól kezdve egyaránt foglalkoztatta. Vö. Volker LEPPIN: *Preparing for Death. From the Late Medieval ars moriendi to the Lutheran Funeral Sermon = Preparing for Death, Remembering the Dead.* Eds. Tarald RASMUSSEN–Jon ØYGARDEN FLÆTEN. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2015. 9–24.

33 TARPAI: *i. m.* A2r.

34 *The Workes of that Famous and Worthy Minister of Christ in the Universitie of Cambridge. Mr. William Perkins. The first Volume.* London, 1626. 475–486 (How to Live and that Well in all Estates and Times), 487–514 (A Salve for a Sicke Man or a Treatise Containing the Nature, Differences, and Kinds of Death – as also the Right Manner of Dying Well.)

35 TARPAI: *i. m.* A2v.

Először is azt tisztázza, hogy kik Ábrahám atyái, akikhez eljut halála után és hol is van az a hely. A kiválasztott ige utáni *tanuság*ban három dolgot magyaráz meg: „1. Mitsoda és mellyic a jó vénség. 2. Mit teszen békeségben meg-halni. 3. Miben tetszic főképpen meg hogy istennek nagy és kiváltképpen való áldása legyen a jó vénségben való bekességes meg-halás”.³⁶

A vénség fogalmát három kategóriára bontja: fizikai vénségre, melyben „ember nemcsak el erőtlenedik, hanem ugyan meg görbed, melyért ugyan görbet, töpörödet és komor vénségnek is hívják”³⁷; morális vénségre és lelki vénségre, amikor valaki ifjú, de szent életre és kegyesség gyakorlása szempontjából öreg. A jó vénség az, amikor e három találkozik.

Békességes állapotnak nevezi a békés lelkiismeretet, aki békességben hal meg, az, békességes napjaiban és időben, könnyen, fájdalom nélkül, valamint csendes lelkiismerettel, Istennel való békességben távozik. A békességben meghalás: a testnek és lelkiismeretnek békessége által érhető el, könnyű halál: „kinek lelke kívánczik az testnek el oszlására, hogy amaz a Krisztussal lehessen, úgy esik le, mint megért alma, napjaival meg elégedvén”,³⁸ Istennel való békesség. Mindez csak a Krisztusban való hittel, az örök élet akarásával és Krisztus példájának követése által valósul meg.

A jó vénségben való békességes meghalást így jellemzi: a halálban a teljes élet cselekedetei tükröződnek, ezért készülni kell a halálra, mert csak Isten igaz híveinek adatik meg a békességes meghalás. Azonban mindezt nem elég a halál órájának eljövetelekor gyakorolni, hanem ahhoz, hogy valaki hitben haljon meg, hitben is kell, hogy éljen. Ehhez hasonló Perkins felfogása is, ő a hitet és az engedelmisséget emeli ki, mint a jó halálhoz szükséges tényezőket, ezek megléte nélkül nem fogadja el Isten a halálunkat, mivel akkor nem úgy jutunk el hozzá mint gyermek az atyjához, hanem mint szolga az urához.³⁹

Tarpai gyászbeszédében nem a haldoklás és a jól meghalás gesztusáról beszél, mint ahogy a cím alapján elvárnánk, hanem a jólélést, az Isten szerint valóélést (*ars in Deo vivendi*) előírásait, elvárásrendszerét magyarázza, közvetíti.

A halál nem úgy jelenik meg, mint egy elrettentő dolog, hanem a hívőket és a hitetleneket megkülönböztető tényező. Aki a jólélést megtanulja, az a jó meghalást is elsajátítja, a jólélést, a megjobbulást pedig nem kell halogatni, mert bizonytalan a halál órája.⁴⁰

Szerzőnk azt is kiemeli, hogy csak azok az évek számítanak, amelyeket Istennek élt az ember. Már ifjúkorban Istennek szentelt életet kell élni, mert a bűnöknek ifjúkorban való elhagyása dicséretesebb, mint vénkorban. „Mert tisztességesebb a’ Királynac adni a’ sengét, hogy nem a’ kigyó haraptát”, akik vénségükre kezdenek Istennek élni, azok „ifjúságuk szép virágát” az ördögnek adták, Istennek a „sepreje” jut, az ifjú még erős, a terheket helyesebb akkor rárakni, a halálnak órája bizonytalan.⁴¹

A jó élet elkezdéséhez két tényezőt tart szükségesnek: a testi (a test fizikai valóságán való túllépést) meghalást, amit a Bölcsek könyvéből vett idézettel támaszt alá: „*Ha a’ mi külső emberünc romol, a’ belső mindennap épül*”,⁴² és a lelki meghalást. Mindez megegyezik azzal, amit

36 Uo. A3v.

37 Uo.

38 Uo. A4r.

39 PERKINS: *i. m.* 510.

40 Vö. uo. 512.

41 TARPAI: *i. m.* B2r.

42 Uo.

a praxis pietatisra szolgáló könyvek az istenes élet állandó gyakorlatáról tanítanak, amelynek egyik feltétele az „ó-ember megöklése a keresztyén egyéni élete gyakorlatában magában foglalta a test megzabolázását és naponkénti megsanyargatását”.⁴³

Természetes, hogy mindenki idősen szeretne meghalni, de az öregség nem feltétlenül jelent bölcsességet. A tisztességes vénséghez: „Az Isten törvényének ösvenye, melyen az ember járván, mind el-kerdi, s-mind el-végzi a' lelki életet. It e' világon el-kezdődic, a' jövendőn el-végződic. Ez lelki életnek meg-kell tanulni mind példa okát, mind mondyat.”⁴⁴

E lelki élet pedig két dologban valósul meg: Krisztusban való hitben és Krisztus követésében. „A Christus követése, az, mely szerint a' Christus tudományát, életet és halálát minden nap előnkbe tesszuc mint a' mi gondolatinknac, beszédinknac és tselekedetinknek reguláját”.⁴⁵ Mindez a puritanizmusnak azt a jellegzetességét tükrözi, miszerint a vallást életformává tette, a hívők „rendszeres, elmélyedő, belső lelki életet élnek”.⁴⁶ Ezt folyamatosan gyakorolva teljesedik ki az Amesius által jó életnek, Isten tanításai szerint való életnek az eszménye.⁴⁷

A jól meghaláshoz előkészületek is szükségesek, melyek a halál okáról, természetéről és orvoslásáról való elmélkedésből áll. A halál okának a bűnt tartja, természetéről azt kell tudni, hogy rettenetes, megorvosolni pedig igaz hit és penitencia által lehet.⁴⁸ A puritánusoknál „a penitencia tartás a gyakorlatban szigorú lelkiismeret vizsgálódással egybekapcsolt törvényeskedést jelentett, Fontossá tették a hívő számára a törvény, az Írás állandó magára szabását”.⁴⁹ Az állandó bűnbánat és büntől való megtisztulás eredményeként valósul csak meg a puritán kegyesség lényege a „comunio cum Deo” és az „unio mystica cum Christo”.⁵⁰

Három dolgot sorol fel, amelyre figyelni kell a halálban: a Krisztusban való hit, az örök élet kívánása és Krisztus példáját követve, lelkünknek az Atya kezébe való ajánlása.

Tanításait Ábrahám példájával támasztja alá, mindez a kegyességgyakorlásnak a mindennapi életbe való átviteléről tanúskodik.⁵¹ Ábrahám mind gazdasági vagy házi dolgaiban, mind politikai és mind eklézsiái állapotjában megtartotta isten tanítását.⁵² Ebből a részből meg tudhatjuk az Isten szerint való élés szabályainak gyakorlatba ültetését: Ábrahám házi dolgaira a törvényes és szent házasság, hűség, a gazdaságára való gondviselés,⁵³ a háznép gondos nevelése és a vallás gyakorlása jellemző. A politikai dolgokban a szövetségesek megvédése, béketeremtés, igazságosság jellemző rá. Az egyházi dolgaiban az alábbi tetteket sorolja fel

43 BODONHELYI József: *Az angol puritanizmus lelki élete és magyar hatásai*. Debrecen, 1942. 161.

44 TARPAI: i. m. B2v.

45 Uo. B2v-B3r.

46 BODONHELYI: i. m. 10.

47 Uo.

48 Vö. TARPAI: i. m. B3r.

49 MOLNÁR Attila: *A „protestáns etika” Magyarországon. A puritán erkölcs és hatása*. Ethnica, Debrecen, 1994. 52.

50 MOLNÁR: i. m. 53.

51 BODONHELYI: i. m. 10.

52 Az ótestamentumi életberendezkedést a puritanizmus mintának használja. Vö. BODONHELYI: i. m. 9.

53 „Házi dolgaiba való nagy gondviselés. Mely meg-tetszic az ő gazdagságából.” TARPAI: i. m. B3v. A gazdagságot a puritánok nem tekintették rossznak, csak a belőle fakadó gögtől, kapzsiságtól óvták. Vö. MOLNÁR: i. m. 73–78.

szerzőnk: oltárépítés, áldozás, engedelmesség, Isten követése mindenben. Mindezek olyan tényezők, amelyek az eüdzioia (jó élet) feltételei, melyben a perkinsi értelemben „háttérbe kell szorulnia az egyéni boldogságnak (beatitudo) a jósággal (bonitas) szemben, illetve ezzel azonosná kell válnia. A jó életet nem humanisztikus értelemben kell tekinteni, hanem a megigazult ember új életét értjük ezen, tehát nem a test, hanem a lelki ember hitben való lelki életét”.⁵⁴

Szerzőnk Ábrahám példájával megteremtette a keretet az applikációra. A beszéd utolsó része az applikációval egybekötött laudáció, melyben a prédikátor szerző az elmondott tanításokat a halottra applikálja. Tarpai ehhez a biblikus mitizáció eljárását használja fel: Mokcsay Balázst Ábráhámmal állítja párhuzamba. A korban nem ritka a bibliai párhuzamok találása bizonyos eseményekre vagy akár „bibliai szerep metaforikus, szimbolikus kiosztása”⁵⁵ személyekre, halotti prédikációkban pedig igen gyakran megjelenik.⁵⁶

Nem esik túlzásokba a halott dicséretében, azonban személyét összekapcsolja a korábbi tanításokkal: jó vénségben való meghalásban részesült, megtanulta a jól élést és jól élt, és a jó halást is, Ábrahám követője volt: ugyanabból a három szempontból vizsgálja életét akárcsak Ábrahám érényeit.

1. Economiai állapotjában: törvényes házasságban élt, és hű volt házastársához, háza népét Isteni félelemben tartotta.

2. A haza szolgálatára született, gyermekkorától fogva másokat szolgált, kegyesen és mértéketlenül.

3. Krisztus tanításait követte, és adakozott az egyháznak.⁵⁷

Mindezek az érényei párhuzamba állíthatók a puritán életvezetési könyvekben felsoroltakkal, a szerző a halott példájával kegyes életvitelt, a jó élést propagálja a puritán teológusok Perkins és Amesius útmutatásai szerint, a bűn elhagyásával, a helyes életvitellel. A jó élés megegyezik azzal, amit Molnár Attila evilági aszkézisnek nevez,⁵⁸ és úgy tartja, hogy valamilyik része jelen van majd minden puritán szerző művében:⁵⁹ ezek a mértékletesség (önfegyelem, önuralom) és a rendszeresség (rendszeres önvizsgálat és bűnbánat).

Végezetül az elhunyt családjához szól a szöveg, akiket csendesedésre, vigasztalásra int, ne békétlenkedjenek, mivel életét megélte, napjaival megelégedett és mivel Istennek élt, Istenhez költözött „szép csendes és békességes meghalás szerint”.

Tarpai gyászbeszédét egy retorikai szituációval, a halott szájába adott intéssel zárja, mely az elhunyt családjának, főleg a fiának szól: „Légy erős, bizzál az Úrban, szolgálj néki, légy én követőm, mint én is követője voltam az Úrnak, és a békeségnek Istene leszen veled”.⁶⁰

54 BODONHELYI: i. m. 4.

55 HELTAI János: *Alvinczi Péter és a heidelbergi peregrinusok*. Balassi, Bp., 1994 (Humanizmus és reformáció 21). 156.

56 Vö. KECSKEMÉTI Gábor: *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet. A magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században*. Universitas, Bp., 1998 (Historia litteraria 5). 198–209.

57 TARPAI: i. m. B4r.

58 MOLNÁR: i. m. 45–53.

59 Uo. 45.

60 TARPAI: i. m. B4v.

Szerzőnk a temetési szituációt felhasználja arra, hogy az ifjút megintse, felhívja a figyelmét a helyes útra, az *ars vivendire*. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy náció és eklézsia, náció és religió is összefonódik szövegében, a beszéd ezek erősítését is szolgálja.

Ha a halotti beszéd kiadásának céljait vizsgáljuk, akkor természetesen a halott emlékének a megőrzése és a család önreprezentációja is befolyásolhatta megjelenését.

ANDRÁS TARPAI SZILÁGYI'S UNKNOWN FUNERAL ORATION:
'JÓL MEGHALÁSNAK MESTERSÉGE'

Keywords: *puritanism, funeral oration, ars moriendi, ars in Deo vivere, Tarpai Szilágyi András*

The paper focuses on the puritan priest, András Tarpai Szilágyi's funeral oration: *Jól meg halásnak mestersége*, presented in 1659 at the funeral of Moktsai Balázs and printed (published) at Kassa in 1668. Until now, Tarpai's work was unknown. The oration presents the condition of dying well – based on the puritan ethics and pietism.

'JÓL MEGHALÁSNAK MESTERSÉGE'. UN DISCURS FUNERAR NECUNOSCUT
AL LUI ANDRÁS TARPAI SZILÁGYI

Cuvinte-cheie: *puritanism, discurs funerar, ars moriendi, ars in Deo vivere, Tarpai Szilágyi András*

Articolul prezintă discursul funerar *Jól meg halásnak mestersége* al preotului puritan András Tarpai Szilágyi, care a fost rostit în 1659 la înmormântarea lui Moktsai Balázs și publicat la Košice (Kassa) în 1668. Până acum această lucrare a lui Tarpai a fost necunoscută, există doar într-un exemplar unicat. Opera prezintă condiția morții bune, bazată pe etica și pietismul puritan.